زەیتوونستان.. بەختیار محەمەد

ئەم ڕۆمانەم (نۆڤلێتەم) سێ جار خوێندەوە و ئەم سەرنج و بۆچوونانەشم لەلا گەڵاڵە بوون:

- چیرۆکی (تیمەی = گرێچنی) ئەم ڕۆمانە، چیرۆکێکی فیمینستییە. بەواتای سەرلەبەری پاڵەوان و کەسایەتییەکان ئافرەتن و ئەوان کارەکتەری سەرەکی هەموو ڕووداوەکانن. ئەوان گێڕەرەوەن و ئەوان سەربردەچی و ئەوان حیکایەتخوان و حیکایەتبێژن.
  ڕاستییەکەی ئەم ڕۆمانە ڕۆمانێکە، کە گێڕەرەوەکەشی ئافرەتە (ئافرەتن) و ئەگەر نووسەرەکەی کەریم کاکە نەبا و ناوەکەی لەسەر نەبا، ئەوا حەتمەن دەمانگوت نووسەرێکی ژن نووسیویەتی. دایە زەیتوون دەڵێ: ((دوایەوەی ڕێی زەیتونستان داخرا، لە کەزی زەر دابڕام، بۆ ماوەیێ ئاگام لێی بڕا، ئەوە بوو لە فەیسبووکێ دیتمەوە، زانیم لە گژ نووسینەوەی سەربردەی خۆی و خەڵکە، ئەوە دیسان بزرمکردەوە، هەموو ڕێگاکانی دیتنەوەی لە سەر خۆی داخستووە.
  دەترسم منیش لەپڕ بزر بم، بۆیێ بە باشم زانی ڕۆژانە شتێ لە سەربردەی خۆم و ئەو و ئەوان بنووسمەوە.)). ل 32
- کارەکتەرەکانی ئەم ڕۆمانە زۆربەیان شەرقانی مێ.
- ناوی کارەکتەرەکان هەمووی ناوی نائاسایی و فانتازیین؛ لە ناوی کەسایەتی ڕۆمانەکانی بەختیار عەلی دەچن. واتە ناوەکان ناوی خوازەی شیعریین. بەنموونە: لەلای کەریم کاکە ئەفرینی دڵ، بارینی گوڵ، میدیای یارسانی… هەیە، لەلای بەختیار عەلی خەندانی چکۆلە، نەسەردەیننی بێنخۆش، میدیای غەمگین… هەیە.
- کارەکتەرەکانی ئەم ڕۆمانە، موسڵمان و جوولەکە و ئێزیدیی و فەلەن. ئەوان مرۆڤن. تەنها مرۆڤ، کە بۆ ئازادی خۆیان و زەیتوونستان تێدەکۆشن و خەبات دەکەن. ئەوان نموونەی پێکەوە ژیانن. ئەوان دژی تیرۆری ((ئاڵای ڕەشن)). واتە تیرۆری چەتەکانی داعش.
  ((گوتم:
  کاتێ ناڵەی زەیتوونستان هاتە گوێم، خۆم پێنەگیرا.
  گوتی:
  زەیتوونستان ئێمەمانان کۆدەکاتەوە.)).ل 43 – 44
  زەمەنی گێڕانەوەش لەم ڕۆمانەدا لە زەمەنی کۆچی جوولەکانەوە

دەست پێ دەکا، واتە لە کۆتایی دەیەی چلی سەدەی ڕابردوو، تا ساڵانی دەیەی بیستی سەدەی بیست و یەك دەخایەنێ.

- یەکێك لە تایبەتمەندییە باشەکانی ئەم ڕۆمانە ئەوەیە، کە بە کورتی و پوختی و بە چڕی و بە زمانێکی کوردی پاراو و ڕەوان نووسراوە. ئەمەش هۆکارێکە، کە خوێنەر ((کەمەندکێش دەکا)) تا کۆتایی بیخوێنێتەوە.
- شێوازی گێڕانەوە لەم دەقەی کەریم کاکەدا، شیوازێکی ئاڵۆزە (تەمومژاوییە). ئاڵۆز بەو واتایەی یەك گێڕەرەوە (وەك ڕۆمانە تەقلیدییە واقیعییەکان) ڕووداوەکانی ڕۆمانەکەمان بە زنجیرەیەکی ڕێك و ڕاست بۆ ناگێڕێتەوە؛ بەڵکو چەندین گێڕەرەوە لە وەخت و سەردەمی جودادا و لە زەمەنێکی ناڵۆژیکی پەرش و بڵاودا سەربردە و ڕووداوەکانمان بۆ دەگێڕنەوە.
- دەق دەبێ خوێنەر بخاتە مەراقەوە: مەراقی سەرلێدەرکردنی. مەراقی چۆن خۆی لە ون بوون و سەرلێشێواندنی ناو دارستانی دەق (وك ئیمبرتۆ ئیکۆ ناوی لی دەنێ) ڕزگار بکا و ڕێگا و دەریچەیەك بدۆزێتەوە بۆ ڕزگار بوون. لە دەقدا واتای چێژ لەم مەراق و سەرلێشێوانەدایە. ئەم دەقەی کەریم کاکە وامان لێ دەکا: هەردەم دووچاری دڵەڕاوکێ و مەراق و سەرلێشێواندن و هەڵوەستەکردنمان دەکا. ئاڵۆزیی ئەم دەقە لەوەدایە، کە خوێنەر سەراسیمە و سەرگەردان دەکا. هەر بە فیعلی زمانی (شێوازی گێڕانەوەی) ئەم دەقە وەك دارستانێکی گەورەی چڕ و پڕە، کە هەست و درکی خوێنەر لە ناو خۆیدا ون دەکا، بۆیە خوێنەر دەبێ هەوڵی یاری خۆدەربازکردن بدا. چێژی خوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە لەم یارییەدایە.
- لەم ڕۆمانەدا لە زۆر جێگادا زمانی خوازە (رەمز) زاڵە. بەنموونە ڕۆژئاوا (عەفرین و کۆبانێ). شاری خۆر هێمایە بۆ هەولێری بەر لە سەردەمی کۆچی جوولەکە و هەولێری دوای ئەو سەردەمەش. شاری فەرهوودیش وا تێبگەم هێمایە بۆ بەغدا : ((لە کۆڵانی تەنەکەچیان قاوەیخانەیێ هەبوو، دانیشتم، قاوەیەکم گازکرد، دیار بوو شاگردەکە زمانی شاری خۆری نەدەزانی، بە زمانی شاری فەرهوود خۆشهاتنێکی خۆشی لێکردم، منیش هەر بە زمانی شاری خۆر وەڵاممدایەوە، پیاوێکی بە تەمەن بەرانبەرم دانیشتبوو، چاوی لە سەرم هەڵنەدەگرت، بە زمانی شاری خودا…)). ل 183 لێرەدا باشتر لە واتای وەسفی شاری خۆر (هەولێری جاران) تێدەگەین: ((وای دەستی شکاوم بێ جوولەکە، دوای کۆچی ئەوان، ئەو شارە جوانیی پێوە نەما، بەرەی ئێمە هێندە سووکایەتییان پێکردن نەبێتەوە، ئەوان بە

دەستی ئێمەوە تاڵاو و زوخاوی زۆریان چێشت…)). ل 210 پێدەچێ شاری خوداش هێما بێ بۆ قودس (ئۆرشەلیم). شەمەندەفەری کۆچیش هێمایە (خوازەیە) بۆ کۆچی جوولەکان. لەمەوە دەتوانین بەم ڕۆمانە بڵێین، کە ڕۆمانێکی ڕەمزییە (هێماییە).

- لە هەندێك شوێنی ئەم ڕۆمانەدا، خەیاڵێکی ئەدەبی جوان تەونی شێوازی گێڕانەوەی ڕووداوەکان دەچنێ. بەنموونە تەماشای ئەم خەیاڵە (خوازەیە) بکە: ((پێڵاوی بن بالیفم دەرهێنا، لە سەر ئەو مێزەم دانا، بە بەر چاومەوە پێڵاو بووە پێنج پشکۆی گەش، هەر پشکۆیێ بە قەد گۆی مەمکێ، دوای تاوێ، پشکۆکان لە شوێنی خۆیان بە ڕیز کەوتنە سەما و هەڵپەڕکێ، زۆری نەبرد پشکۆکان شێوەی پیتیان وەرگرت، ئای!…)) 157 یان: ((من چاوم هەر لە سەر تاکە پێڵاو بوو، دیتم دەجوولایەوە، لە پێ بووە سمۆرە، لە چاوترووکانێ بە مناری رووناهیدا هەڵگەڕا، لەو دوورەوە دیتم لە سەر سەرەوە، لێمدەڕوانێ، منارە تا دەهات نزیکتر دەبۆوە دەستم کەمێ درێژتر با، سەری پەنجەم دەگەیشتە پێڵاوی بە سمۆر بوو، هاوارمکرد: دادە، ئەها پێڵاوەکەم بۆتە سمۆرە)). ل 167
- وادیارە نووسەر خۆشی لە ناو ڕۆمانەکەدا پاڵەوانێکی لاوەکییە: ((… وای لێهات، ئاخافتنی لەبیرچۆوە، تەنها یەك وشەی گۆ دەکرد، ناوی کوڕە رەشتارەکە، ناوە ناوە سێ جار دەیگۆتەوە: کەریم، کەریم، کەریم.)). ل 171
- ئەم دەقە کۆپلە شیعری زۆر جوانیشی تێدایە، وەك:

هێ هێ کیژە جوو
لە دوای کۆچی توو
دڵ بووە سووتوو
بە با و ئاودا چوو… ل 208

- لە هەندێك شوێن و لە هەندێك گفتوگۆدا، پێ بە دڵ لە ناخەوە پێدەکەنیم و پێکەنینم دەهات. بەنموونە لەو شوێنەدا کاتێك گوێئەندام (گوێنار) لە دوکاندارە چوارشانەکە دەپرسێ: ((لە بن پێت چی هەیە؟

تەماشای بن مێزەکەی کرد و بە سەرسووڕمانەوە:

کاشی، بۆچی دەپرسی؟

گوتم:

ئەدی لە بن کاشیەکە چی هەیە؟

بە پێکەنینەوە:

پوورێ دیارە ئەوڕۆ بە منت گرتووە! لە بن کاشیەکە زیخ و چەمەنتۆ و بەرد و خۆڵ و…

گوتم:
ئەدی بن خۆڵەکە چی تێدایە؟
تێگەیی ئاسایی نیم، بە بزەیەکی شیرنەوە:
نازانم، تۆ بڵێ.
گوتم:
گۆڕی براکەم ڕێك لە بن پێی تۆیە.
کابرا هەستایەوە و بە روویەکی خۆشەوە:
پلە، وەرە دانیشە، با ئاوێکت بۆ بهێنم.
گوتم:
گۆری باپیر و نەنکیشم وا لە بن دیوارەکە و ئەودیون.
گوتی:
فەرموو، چی دەخوازی، تا بۆت بکەم.
گوتم:
سوپاس، ماڵت ئاوا.)). ل 191 – 192

- هەڵەیەکی ڕێنووس هەیە، بەنموونە جودانەکردنەوەی پاشگر و کاری (دا) لە دوای ئەو وشانەی، کە ڕاستەوخۆ لە دوایانەوە دێن. بەنموونە لە ڕستەی :((کاپتنیش پێیەکی لە دەستدا)) ل 210 (دا) لێرە کارە، نەك پاشگر، بۆیە بۆ جواداکردنەوەی لە (دا) ی پاشگر، وا ڕاستتر و باشترە، کە وەك وشەیەکی واتادار سەربەخۆ بنووسرێ، هەرچی (دا) ی پاشگرە پێویستە بە وشەی پێش خۆی بلکێ، وەك ((لە خەونمدا)).
- هەست دەکەم نووسەر لە بە کار هێنانی پاشگری (ەوە) زێدەڕۆیی دەکا و هەندێ جار لە شوێنی نەگونجاو و نەشیاو بە کاری دەهێنێ. بە نموونە لە ڕستەی ((بە زۆر خستیانە ناو تۆمبێلەوە…)). ل 83 وای بۆدەچم، کە ئەم پاشگرە لێرە زێدە و نەشیاوە، بەسە بگوترێ بە زۆر خستیانە ناو تۆمبێل… ناو تۆمبێلێ… ئەم پاشگرە لە سلێمانی لە بەرانبەر پاشگری (ڕا) ی هەولێرە. بەنموونە لە سلێمانی دەگوترێ: ((لە منەوە… لە سلێمانییەوە…))، لە هەولێر دەگوترێ: ((لە منڕا… لە سلێمانیڕا…)).
- لەم دەستەواژەیە تێناگەم: ((لە سەر دەرگایە))، لە پاڕستە و شاڕستەی: ((ئێستا لە سەر دەرگایەێ، ئەو ژنە ماوەیەکە پیشەی دانیشتنی سەر دەرگایە.)). ل197 نازانم مەبەستی چییە؟ ئایا ئەم دەستەواژە هەڵە نییە؟ من زانیومە دەگوترێ: ((لە پێش دەرگایە… پیشەی دانیشتنی پێش دەرگایە)). مەبەستی لەسەر دەرگا، ئایا دانیشتنی سەر کۆسپەیە؟ لەلای من روون نییە. دەشێ من ئاگام لەم جۆرە گوتە و دەربڕینەێ نەبێ و بە هەڵەدا

چووبم.

- لە وشەی ((لەمەچێترانە)) تێناگەم و نازانم مەبەستی چییە؟ ئایا مەبەستی لەمەباشترەیەیە؟ تۆ بڵێی هەڵەی چاپ نەبێ؟ ل 59
- وای دەبینم، کە کەریم کاکە – مادەم ڕۆمان دەنووسێ – پتر بایەخ بە لایەنی ڕۆشنبیریی دەروونناسیی بدا؛ ئەم بوارە بۆ ڕۆماننووس و نووسینی ڕۆمان یەکجار پێویست و گرنگە. ئەمە بۆ هەموو نووسەرێك و هەموو ڕۆماننووسێك ڕاستە.
- ڕۆمان (ئەدەب) زادەی خەیاڵە. ئەم ڕۆمانەی کەریم کاکەش تژییە لە خەیاڵی ئەدەبی دانسقە و جوان. هەر خۆی لە خۆیەوە خەیاڵی وێناکردنی پێڕاو بە کۆتر و سمۆرە، خەیاڵێکی فانتازی ئەدەبی شیرینی جوانە. ڕاستییەکەی ئەدەب لە خەیاڵ دابڕی و داماڵی، لە ئەدەب بوون دەکەوێ و هیچ مافێکی بەسەر ئەدەبەوە نامێنێ. ئەدەب واتە داهێنان، داهێنانیش لە ڕێی خەیاڵ و بیرکردنەوە نەبێ هەرگیز بەدی نایێ. لەمەوە ئەو ئەدەبەی (ڕۆمانەی) لە خەیاڵ هەژارە، ئەدەبێکی کرچ و کاڵ و هەژاریشە.
- دانی پێدا دەنێم، ئێستاش لە پاش دوو جار خوێندنەوە، بە تەواوی سەرەدەریم لە واتای (تیمەی) ئەم ڕۆمانە نەکرد و لە مەراقی تێگەیشتنی خۆی هێشتمیەوە. هەڵبەت ئەوەی وای کرد ئەم ڕۆمانە بخوێنمەوە و لێی بەردەوام بم، شێواز و زمانی دەربڕینەکەی بوو (واتە تەکنیکی گێڕانەوە و ڕۆحە ئیستاتیکییەکەی). هەڵبەت ئاڵۆزی و تەماندنی واتاکەشی (بە هۆی تەکنیکی ناتەقلیدی شێوازی گێڕانەوەکەی)، بەدەر نییە لەم هۆکارانە.
- بەڵام ئێستا، کە کردمە سێ جار خوێندنەوە، باشتر لە گوتاری پشت پەردەی شێوازی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە تێگەیشتم.
- من کە سێ جار بتوانم کتێبێك بخوێنمەوە، واتە - لە گۆشەنیگای خۆمەوە – ئەو کتێبە کتێبێکی باشە، چونکە ئەگەر باش نەبێ و چێژبەخش نەبێ، چۆن دەتوانم و حەوسەڵەم هەیە، کە سێ جاران لەسەر یەك بیخوێنمەوە؟ بۆیە دەڵێم دەست خۆش کاریم کاکە بۆ ڕۆمانە جوانەکەت.

ژێدەر: کەریم کاکە، زەیتوونستان بە پێڕاوی پیرێزەوە / ڕۆمان، چاپی یەکەم – 2021

بەختیار محەمەد